

SLOVENSKÝ ETNOGRAFIK NÁRODOPIŠ ETNOLOGY

60 | 3
• 2012

ISSN 13335-1303
EV 3355/09
MIČ 49 616
Cena 2,50 €

Z OBSAHU

- REEVE, Martin J.: Vývoj a spôsoby prežitia britského maňuškového divadla Punch a Judy - vytváranie post-tradičnej tradície
BLECHA, Jaroslav: Marionetár Josef Šimek a „jeho“ loutky ve sbírce Moravského zemského muzea v Brně
HAMAR, Juraj: Ľudové bábkárstvo v období totalitného režimu 2. polovice 20. storočia (Prípady rodiny Anderlovcov z Radvane)
ČECHMÁNKOVÁ, Nora: Ruská ľudová hra Cár Maximilián a jej európske kontexty
IVANČIČ KUTIN, Barbara: Ľudvik Janež z Tolminu a jeho repertoár
McCORMICK, John: Bábkárstvo ako forma ľudového divadla
MICHALOVIČ, Peter: Filmové oko, vedecká myseľ
HOLCMAN, Josef: Vyhnání z Ráje

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS (SLOVAK ETHNOLOGY) vychádza päťkrát ročne v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Prvé štyri čísla každého ročníka sú v slovenskom jazyku, piate číslo je v anglickom jazyku.

Slovenský národopis prezentuje výsledky výskumu v oblasti etnológie, kultúrnej/sociálnej antropológie a príbuzných disciplín. Príspevky uverejnené v časopise sú teritoriálne orientované na územie Slovenska a región Strednej Európy, zamerané sú na analýzu sociálnych javov založenú na dátach získaných prostredníctvom terénneho výskumu. Redakcia časopisu preferuje príspevky analytického, teoretického alebo syntetizujúceho charakteru, ktoré prispievajú k aktuálnym diskusiám v sociálnych vedách. Tematicky je časopis zameraný najmä (nie však výhradne) na etnický, kultúrny a historický vývin v Strednej Európe, na sociálne a kultúrne aspekty ekonomickej a politickej transformácie, na modernizačné procesy v urbánnom i rurálnom prostredí, na etnickú a menšinovú problematiku, na problémy kultúrneho dedičstva v európskom kontexte, ako aj na dejiny spoločenskovedných disciplín. Okrem problémovo orientovaných vedeckých štúdií časopis uverejňuje tiež materiállové štúdie, recenzie a anotácie kníh, rozhovory, diskusné príspevky a správy o dianí v sociálnych vedách.

Časopis poskytuje priestor na diskusie o kľúčových problémoch v sociálnych vedách, ako aj na kritické komentáre k publikovaným príspevkom. Uverejnené štúdie prešli obojstranne anonymným oponentským konaním, oponenti sa vyberajú z medzinárodného okruhu odborníkov.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

JAZYKOVÉ KOREKTÚRY

Zora Vanovičová (slovenčina)

Ruth Zorvan (angličtina)

HOSTUJÚCI EDITOR

Juraj Hamar

PREKLADY

John Minahane

REDAKCIA

Tatiana Podolinská

Vladimír Potančok

GRAFICKÁ ÚPRAVA A PRÍPRAVA DO TLAČE

Eva Kovačevičová-Fudala

REDAKČNÁ RADA

Marta Botíková, Dušan Deák, Ľubica Droppová, Hana Hlôšková, Eva Krekovičová, Jan Krist (ČR), Peter Salner, Zdeněk Uherek (ČR), Miroslav Válka (ČR), Iveta Zuskinová

REDAKČNÝ OKRUH

Regina Bendix (Georg August University of Göttingen, Germany), Michal Buchowski (Adam Mickiewicz University of Poznań, Poland), Ingrid Slavec Gradišnik (Slovenian Academy of Sciences and Arts, Slovenia), Ullrich Kockel (University of Ulster, United Kingdom), Vladimir Penchev (Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria), Dragana Radojičić (Serbian Academy of Sciences and Arts, Serbia), Klaus Roth (Ludwig Maximilian University of Munich, Germany), Davide Torsello (University of Bergamo, Italy), Helena Wulff (University of Stockholm, Sweden), Elena S. Uzeneva (Russian Academy of Sciences, Russia)

OBÁLKA

1. strana: Gašparko z kolekcie bábok Antona Anderleho. Podľa rezbára Mikuláša Sychrovského vyrezal Milan Knížák. Scéna Jana Pogorielová. Foto: archív autora.

4. strana: Bábkы od rezbára Mórica Foukala. Foto: Helena Bakaljarová;

Smrtka (L34), naivne vyrezávaná báбка, autor asi Josef Šimek, Svitávka, koniec 19. storočia, archív MZM v Brne.

Koordináčne centrum
tradičnej ľudovej kultúry

Slovenský národopis č. 3/2012 vyšiel v spolupráci
s Koordináčnym centrom tradičnej ľudovej kultúry pri SLUK-u

V prezentovaných číslach Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV.

Práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

EDITORIAL

- HAMAR, Juraj: Editorial • 243

ŠTÚDIE

- REEVE, Martin J.: Vývoj a spôsoby prežitia britského maňuškového divadla Punch a Judy – vytváranie post-tradičnej tradície • 245
BLECHA, Jaroslav: Marionetár Josef Šimek a „jeho“ loutky ve sbírce Moravského zemského muzea v Brně • 259
HAMAR, Juraj: Ľudové bábkarstvo v období totalitného režimu 2. polovice 20. storočia (Prípad rodiny Anderlovcov z Radvane) • 266

MATERIÁLY

- ČECHMÁNKOVÁ, Nora: Ruská ľudová hra Cár Maximilián a jej európske kontexty • 279
IVANČIČ KUTIN, Barbara: Ľudvik Janež z Tolminu a jeho repertoár • 299

ESEJ

- McCORMICK, John: Bábkarstvo ako forma ľudového divadla • 312
MICHALOVIČ, Peter: Filmové oko, vedecká myseľ • 323

VYHRADENÉ PRE

- HAMAR, Juraj: O autorovi: Josef Holcman • 331
HOLCMAN, Josef: Vyhnání z Ráje • 332

ROZHĽADY – SPRÁVY – GLOSÝ

- Osobnosti žijú v diele. In memoriam Slavomíra Wollmana (Viera GAŠPARÍKOVÁ) • 349
Blahoželanie k narodeninám Ireny Pišútovej (Olga DANGLOVÁ) • 350
Zdravica Ľube Falťanovej k šesťdesiatke (Mojmír BENŽA) • 353

- Seminár „The Mysteries of Europe“ v Guadalupe, Španielsko (Petr JANEČEK) • 355
Betlehemci s. r. o. – dva pohľady na jednu tradičnú obchádzku (netradične v meste) (Mareš ČERVENÁK, Michal VESELSKÝ) • 358
Výstava Antonín Václavík 1891 – 1959 (Blanka PETRÁKOVÁ) • 361
Západoslovenská fajansa v zbierkach Rakúskeho etnografického múzea (Marta PASTIERIKOVÁ) • 362
Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska (Vladimír KYSEL) • 365

RECENZIE – ANOTÁCIE

- Dve monografie západoslovenských obcí. Ján Podolák (Ed.): Dolná Súča. Vlastivedná monografia obce, Katarína Nováková (Ed.): Smolenice. Vlastivedná monografia obce (Ján BOTÍK) • 368
Alexandra Bitušíková (Ed.), Alexandra Bitušíková, Daniel Luther (Eds.): Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály 1-3 (Peter SALNER) • 371
Irena Pišútová: Maľby na skle (Olga DANGLOVÁ) • 372
Richard Jeřábek: Lidová výtvarná kultura. Dvacet příspěvků k teorii, metodologii, ikonografii a komparatistice (Olga DANGLOVÁ) • 375
Ilona L. Juhász: Rítusok, jelek, szimbólumok. Tanulmányok az összehasonlító folklórisztika köréből (Zita ŠKOVIEROVÁ) • 377
Liszka József: Bevezetés a folklórisztikába. Szöveges folklór (Atilla AGÓCS) • 379
František Hečko, Mária Jančová: Denníky 1938 – 1960 (Igor THURZO) • 381

Martin McGilp: A Timber Idol: Mr. Punch in Scotland (Juraj HAMAR) • 382
 Juraj Hamar (Ed.): Ľudové bábkové divadlo v Európe (Michal BABIAK) • 384

Juraj Hamar: Hry ľudových bábkarov Anderlovcov z Radvane (Jaroslav BLECHA) • 385

CONTENTS

EDITORIAL

HAMAR, Juraj: Editorial • 243

ARTICLES

REEVE, Martin J.: The Evolution and Survival of the British Punch and Judy Glove Puppet Show: the Shaping of a Post-traditional Tradition • 245
 BLECHA, Jaroslav: The Marionettist Josef Šimek and "His" Puppets in the Moravian Museum Collection in Brno • 259
 HAMAR, Juraj: Folk Puppetry during the Totalitarian Regime in the Second Half of the 20th Century (The Case of the Anderle Family from Radvaň) • 266

RESEARCH REPORT

ČECHMÁNKOVÁ, Nora: The Russian Folk Play *Tsar Maximilian* and Its European Contexts • 279
 IVANČIČ KUTIN, Barbara: A Portrait of Ludvík Janež from the Tolmin Area and a Description of His Repertoire • 299

ESSAY

MCCORMICK, John: Puppetry as a Form of Folk Theatre • 312
 MICHALOVIČ, Peter: Film-maker's Eye, Scholar's Mind • 323

RESERVED FOR

HAMAR, Juraj: About the Author: Josef Holcman • 331
 HOLCMAN, Josef: Expulsion from Paradise • 332

NEWS

Personalities Live in Their Work. In Memoriam Slavomír Wollman (Viera GAŠPARÍKOVÁ) • 349
 Birthday Greetings to Irena Pišútová (Olga DANGLOVÁ) • 350
 Greetings to Ľuba Falťanová on Her Sixtieth (Mojmír BENŽA) • 353

Seminar: "The Mysteries of Europe", Guadalajara, Spain (Petr JANEČEK) • 355
 Betlehemci s. r. o. – Two Views on a Traditional Parade (Untraditional in the Town) (Maroš ČERVENÁK, Michal VESELSKÝ) • 358
 Exhibition: Antonín Václavík 1891 – 1959 (Blanka PETRÁKOVÁ) • 361
 West Slovakian Faience in the Austrian Ethnographic Museum's Collections (Marta PASTIERIKOVÁ) • 362
 A Representative Register of Slovakia's Non-material Cultural Heritage (Vladimír KYSEL') • 365

BOOK REVIEWS/REVIEW ESSAYS

Two Monographs on West-Slovakian Villages. Ján Podolák (Ed.): *Dolná Súča*. Vlastivedná monografia obce, Katarína Nováková (Ed.): *Smolenice*. Vlastivedná monografia obce (Ján BOTÍK) • 368
 Alexandra Bitušíková (Ed.), Alexandra Bitušíková, Daniel Luther (Eds.): *Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku. Štúdie, dokumenty, materiály 1-3* (Peter SALNER) • 371
 Irena Pišútová: *Maľby na skle* (Olga DANGLOVÁ) • 372
 Richard Jeřábek: *Lidová výtvarná kultura*. Dvačet příspěvků k teorii, metodologii, ikonografii a komparatistice (Olga DANGLOVÁ) • 375
 Ilona L. Juhász: *Rítusok, jelek, szimbólumok*. Tanulmányok az összehasonlító folklórisztika köréből (Zita ŠKOVIEROVÁ) • 377
 Liszka József: *Bevezetés a folklórisztikába*. Szöveges folklór (Atilla AGÓCS) • 379
 František Hečko, Mária Jančová: *Denníky 1938 – 1960* (Igor THURZO) • 381
 Martin McGilp: A Timber Idol: Mr. Punch in Scotland (Juraj HAMAR) • 382
 Juraj Hamar (Ed.): Ľudové bábkové divadlo v Európe (Michal BABIAK) • 384
 Juraj Hamar: Hry ľudových bábkarov Anderlovcov z Radvane (Jaroslav BLECHA) • 385

EDITORIAL

Vedci na Slovensku v posledných desaťročiach pomerne zriedka (a často opatrne) vstupovali na pôdu etnoteatrologického diskurzu. Ľudové divadlo je však nepochybne fenoménom, ktorý si aj v súčasnosti zaslúži reflexiu v širšom kontexte (etnologickom, antropologickom, estetickom, semiotickom, historickom, lingvistickom, psychologickom...). Číslo 3/2012 *Slovenského národopisu* vychádza s cieľom prezentovať viacero prejavov ľudového divadla a stav bádania danej problematiky v širších európskych súvislostiach.

Príspevky renomovaných zahraničných autorov Martina Reeva a Johna McCormicka z Anglicka, resp. Írska, hovoria aj o tom, aká živá je tradícia ľudového bábkového divadla na Britských ostrovoch, kde dodnes tvorí nielen súčasť britskej identity, ale dostalo sa jej aj rešpektu a inštitucionálneho uznania. V zozname vládneho návrhu, ktorý bol zameraný na všeobecnú verejnú diskusiu o tom, čo znamená byť Angličanom, so snahou definovať anglickú kultúru, sa tradičné bábkové divadlo Mr. Puncha (britského Gašparka) stalo jednou z ikon Anglicka (Edwards, 2006). Na Slovensku sa tradičné bábkárstvo dostalo na perifériu teatrologického i diváckeho záujmu aj vďaka ideologickému vplyvu v 50. rokoch minulého storočia, keď bola činnosť tzv. kočovných bábkarov najprv obmedzená a neskôr zakázaná. O to viac nás môže tešiť záujem zahraničných teatrologov (od konca 20. storočia) o tento žáner ľudového divadla na Slovensku (Paërl, 1987; McCormick, Pratasik, 1998). Svedectvo o období, keď bábkary museli ticho odpočívať vo figúrnicích svojich princípálov, pertraktuje Juraj Hamar na prípade rodiny Anderlovcov z Radvane.

Tradičné bábkárstvo reprezentujú aj hmotné artefakty – bábkavy, dekorácie, rekvizity, plagáty..., ktoré sa nám dodnes zachovali najmä vďaka niekoľkým súkromným i inštitucionalizovaným zbierkam. V tejto súvislosti patrí v Českej republike k najväčším zbierka „loutek“ v Moravskom zemskom muzeu v Brne, ktorú skúma a kurátorsky vedie Jaroslav Blecha, autor príspevku o bábkach marionetára Josefa Šimka (Blecha, Jirásek, 2008).

Práve v týchto dňoch uplynulo desať rokov odvtedy, ako slovenská kultúra prišla o významnú osobnosť filmára, vysokoškolského pedagóga a etnoteatrologa profesora Martina Slivku. Vo svojej eseji reflektuje rôzne súvislosti Slivkovho diela Peter Michalovič.

Ľudové divadlo sa v ostatných rokoch dostalo i do pozornosti medzinárodného spoločenstva. V Reprezentatívnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva

UNESCO je zapísaných množstvo prvkov ľudového divadla z celého sveta (UNESCO, 2008 – 2011). Nechýba v ňom ani tzv. Cárská koleda – bieloruská verzia hry o Cárovi Maximiliánovi, o ktorej píše Nora Čechmánková. V minulom roku bola do spomínaného zoznamu UNESCO za Českú republiku zapísaná aj Jízda králů. Josef Holcman v príspevku s názvom Vyhnaní z Ráje prináša pre etnológa nesmierne cenný materiál v podobe osobnej výpovede o novom konštruovaní tradície tohto kultúrneho javu na Morave. Ústna tradícia v skutočnosti zohráva veľmi dôležitú funkciu aj pri tradovaní divadelných a protodivadelných textov. Od čias Homéra môžeme vidieť v štruktúre všetkých veľkých svetových eposov predobraz ústnej kompozície (Lord, 1960). Ludvik Janež z Tolminu patrí k posledným ľudovým rozprávačom starých príbehov v Slovinsku. Jeho osobnosť a dielo čitateľovi priblíži materiál zahraničnej autorky Barbary Ivančič Kutin.

Tretie tohtoročné číslo *Slovenského národopisu* prináša nielen zaujímavé príspevky k fenoménu ľudového divadla v širších tematických i medzinárodných kontextoch, ale zároveň črtá nové perspektívy výskumu a štúdia danej problematiky (napríklad v podobe sebareflexie dvoch účastníkov novej tradície v príspevku Betlehemci, s.r.o.). Zároveň uverejňuje v nadštandardnej farebnej prílohe aj bohatý a pestrý ikonografický materiál, ktorý odborníkovi i laickému čitateľovi pomôže lepšie pochopiť a predstaviť si komplexnosť tohto javu ľudovej kultúry.

JURAJ HAMAR

LITERATÚRA A PRAMENE

- Blecha, J., Jirásek, P. (2008). *Česká loutka*. Praha: Kant.
- Edwards, G. (2006). Iconic status. In: Around the world with Mr. Punch. *The Online Journal of the Worldwide Friends of Punch and Judy*. Vol. 8 No. 4 May 2006, <http://www.punchandjudyworld.org/Vol8No4.pdf>, 10.
- Hamar, J. (2008). *Ľudové bábkové divadlo a bábkár Anton Anderle*. Bratislava: SCTK.
- Lord, A. B. (1960). *The singer of tales*. Cambridge: Harvard University Press.
- McCormick, J., Pratasik, B. (1998). *Popular puppet theatre in Europe, 1800 – 1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paërl, H. (1987). *Heerekrintjes. Over Jan Klaassen en Katrijn en hun buitenlandse soortgenoten*. Veenedaal: Gaade Uitgevers.
- Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011>

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied

Adresa redakcie:

Klemensova 19

813 64 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: slovensky.narodopis@savba.sk

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, Ltd.

P.O. Box 57, Nám. Slobody 6

810 05 Bratislava

Slovakia

e-mail: sap@sappress.sk

Tlač: ETERNA Press, s.r.o.

Elektronická verzia prístupná na:

<http://www.sappress.sk>

<http://www.uet.sav.sk/slovenskynarodopis.htm>

Registračné číslo: 7091

SLOVAK ETHNOLOGY

Journal of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 60, 2012, Number 3

Address of the Editorial Office:

Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,

813 64 Bratislava, Slovakia, e-mail: slovensky.narodopis@savba.sk

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. slobody 6,

810 05 Bratislava, Slovakia, e-mail: sap@sappress.sk

and

SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4,

P.O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

Slovenský národopis je evidovaný v medzinárodných bibliografických databázach: MLA, CEEOL, Ulrich's, Willings, CEJSH a ERIH (impaktovaná databáza ESF)

© Ústav etnológie SAV, 2012

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ SLOVAK TECHNOLOGY

